

A HUNGAROLÓGIA TÉRHÓDÍTÁSI ESÉLYEI AZ EURÓPAI TUDOMÁNYOS SZFÉRÁBAN

■ Két összefoglaló jellegű, lényegre törő cikket olvashatunk a *Hítel* ez évi, februári és júniusi lapszámaiban.

A hungarológia mint tudományág kevés szer körüljárt, nehezen meghatározható, pontos definíciókkal nem rendelkező „entitás” a tudományos diskurzusban. Tükörfordításban magyarságtudományként nevezhetjük meg, és ez hajszára ugyanolyan képlekeny terminus, mint amilyenek az átlagolvasó értesülései a hungarológia mibenlétéről. Juhász György megemlíti, hogy az elnevezés Gragger Róberttől eredeztethető, de ő sem magyarázza különösképpen a fogalmat magát. Csak homályos értesüléseink vannak arról, hogy Európa bizonyos pontjain kísérleteznek azzal, hogy a magyar tudományosságot rákapcsolják az össznemzeti, multidiszciplináris áramkörre, de hogy miként próbálják ezt elérni, mely információkat tartanak érdemesnek megosztani, hogyan próbálják otthagyni ennek a bizonyos, kissé szakszerűtlen elnevezésű magyarságtudománynak a lenyomatát Európa tudományos térképén, az tisztázatlan legtöbbünk számára.

Sárközy Péter, harminckét éves külföldi egyetemi (magyar)tanárkodás tapasztalatával háta mögött, előadásában ezen diszciplína történetéről, esetleges jövőjéről osztja meg az olvasóval nézeteit, és egyúttal a hungarológiát övező tévhiteket, tudatlanságból adódó félreértéseket is igyekszik eloszlatni.

Először is azt szögezi le, hogy a hungarológia mint tudományág nem a magyar nyelv tanításának egy bizonyos válfaját jelenti, a nyelvtanítás csak szükséges előfeltétele a diszciplínával való ismerkedésnek, premissza a befogadáshoz vezető úton. Az út vége ideális esetben pedig valamiféle holisztikus tudást jelentene az összmagyar kultúrát, történelmet, gazdasági-társadalmi együttthatókat illetően. A képzés pedig valódi tudományos műhelyekben kellene hogy történjék, külföldi országok egyetemi tanszékein. Sárközy szerint a hungarológiaoktatás azért került mostanság veszélyzónába Európában, mert lassan már nincsenek mű-

ködőképes tanszékek e területen, lektorátussá alakulnak át megfelelő tudományos fokozatú munkatársak hiányában, és ebből egyenesen következik a hungarológiának magyar nyelvtanítássá való redukálódása.

Ez az eszmefuttatás vezet el odáig, hogy ismertesse a hungarológia oktatásának történetét, az első európai tanszékek megalakulását, amely az első világháború utánig nyúlik vissza, és mint kezdeményezés a klebelsbergi kultúrpolitika folyamánya. A világháborús tér- és hatalomvesztéseket így módon tudományos-kulturális terjeszkedéssel próbálja kompenzálni a magyarországi vezetés. Létrejönnek az első Collegium Hungaricumok (Berlinben, Bécsben, Isztambulban, Rómában, Párizsban), amelyeknek egyenes ági leszármazottja pl. a mostani Balassi Intézet (bár Juhász György szerint szellemi örökségét nem jól kamatoztatja), valamint megjelennek a különböző egyetemeken a hungarológia első, úttörő oktatói, mint pl. Gragger Róbert, Gerevich Tibor művészettörténész, Hankiss János irodalomtörténész. Ezzel egy időben a magyarországi egyetemek meghívtnak külföldi cseretanárokat, akik hazatérve magyar tanszékeket alapítanak, új magyar diszciplínák (magyar nyelv, irodalom, történelem, finnugrisztika stb.) bevezetésével. A II. világháború után, kb. a hatvanas évektől kezdődően az észak-amerikai kontinensen is megépültek a hungarológiai oktatás fellegvárai, egy-egy neves tanár személye körül (Bisztray György, Birnbaum Marianne stb.). Ezeknek mára már csak torzója maradt fenn, relikviaszerűen az Egyesült Államokban.

Részletesen mutatja be, személyes érdekességénél fogva is, az olaszországi magyar tanszékek térfoglalását, működését, majd meghatározza azt az időszakot (1986–1996), amikor egész Európában a legtermékenyebben, leghatékonyabban működtek a hungarológiai katedrák. Ekkor volt aktív a legtöbb, külföldön magyar diszciplínákat oktató egyetemi tanár, ahogy viszont ez a réteg lassan elöregedett, és az utódlás kérdése meg-

oldatlan maradt, úgy szorult vissza a magyar tárgyak oktatása a különböző nagyvárosokból (pl. Milánó, Torino). A szerző szerint a hanyatlás egyik fő oka abban keresendő, hogy a magyar állam cserelektorokat sem volt hajlandó küldeni külföldi tanszékekre, hogy legalább időlegesen biztosítva legyen az oktatás folytonossága.

A jelenlegi helyzetre rátérve Sárközy felsorolja azt a néhány európai egyetemi központot, ahol még valódi hungarológiai tanszék (vezető professzorral vagy legalább docenssel és egy-két lektorral) és nem lektorátus működik: Firenze, London, Nápoly, Padova, Prága, Róma, Szófia, Udine, Varsó ezek az állomások. A szerző névsorában van néhány kérdőjeles „adalék” is, ahol a tanszék megnevezés létjogosultságában még ő maga sem biztos. Ilyen a Bécsi Egyetem (ahol az ún. tanszék a Finnugor Intézet keretében működik), a groningeri és a jyvaskulái. Ezen egy-két személyes tanszék legfőbb nehézségei abból adódnak, hogy ugyanazon személynek kellene biztosítania egy sokrétű tudományos képzést: irodalmat, nyelvészetet, művelődéstörténetet, finnugrisztikát stb., így ez az oktatás minőségének rovására mehet.

A külföldi magyar tanszékek megszűnésének lehetnek természetes okai is, illetve lehet politikai machinációk következménye. Természetes ok pl. a nagy öregek nyugdíjba vonulása, bár az utánpótlás teljes elmaradása politikai döntések hozadéka is lehet, de az, amikor önálló magyar tanszégeket beolvasztanak általános nyelvészetiekbe, szlavisztikaikba stb., már kerékkötő politikai hadművelet (ennek a hetvenes években az volt a célja, hogy ne legyen zöld útjuk a Magyarország jelenkori történelme iránt érdeklődő kutatóknak). Az ilyen külső, tudományon kívüli, erőszakos beavatkozásoknak is betudható a mai, egyre reménytelenebb helyzet, a hungarológia művelésének elvesztése, elsőléyesedése.

Az olaszországi magyar tanszékek példáján szemlélteti Sárközy, hiszen abban a közegben mozog otthonosan, hogy milyen károkat okozott a hungarológiai oktatásban a bolognai szisztéma bevezetése, amikor is az ötéves egyetemi alapképzést felváltotta a három év alapképzés és ehhez adódóan a két év magiszteri. A régebbi tananyag így megvágva, redukálva zsúfolható be abba a bizonyos három évbe, ez alatt az idő alatt a diákoknak inkább csak nyelvet tanulni jut idejük, nem tudnak és akarnak elmélyülni a különböző magyarságtudományi részdisz-

ciplínákban, és mivel kézhez kapnak egy egyetemi oklevelet az elvégzett három év után, kevesen vállalkoznak már a magiszteri képzés elvégzésére és ezáltal egy komolyabb, elmélyültebb szakdolgozat megírására, azaz valódi tudományos munkára.

A megoldást a kialakulóban lévő problematikus helyzetre abban látja Sárközy is, Juhász is, hogy a mindenkori magyar kormány vállaljon felelősséget a külföldi magyar egyetemi oktatásért, nyújtson támogatást ahhoz, hogy az egyetemisták továbbléphessenek kutatásaikban egy magasabb szintre, csatlakozhassanak különböző doktori programokhoz (vagy külhonban, valamely átfogóbb, humán tudományterületeket megcélzó doktori iskolához, vagy Magyarországon, de ebben az esetben ösztöndíjlehetőséggel, kormánytámogatással). Ebben segítséget nyújthatnának a magyar intézetek is, ha a doktori képzés hátterét biztosítanák. Persze a szerző szerint is az más kérdés, hogy képesek-e ezek a nagy múltú intézmények akadémiai szintű tudományos feladatok ellátására, és ha nem, akkor milyen reformokra lenne szükség ahhoz, hogy célszerűen működjenek, ne csak mint a múlt relikviái létezzenek.

A Collegium Hungaricumoknak Sárközy szerint alaprendeltetése kellene hogy legyen a magyar tanszékek életben tartása, felvirágoztatása. A célból létesültek elsősorban, hogy a kutatók munkáját megkönnyítsék szerte Európában, könyvtári hátteret, szállást, ellátást biztosítva számukra. A külföldi magyar intézetek kiépülése magával hozta a levéltári, művelődéstörténeti kutatások fellendülését, illetve az intézményeknek otthont adó városok kulturális-tudományos életébe beszívárogtatták a magyarsághoz kapcsolódó ismereteket, tudásanyagot. Mára csak kevés olyan idegenben működő, más nemzethez tartozó intézet maradt, amelyik egyetemi színvonalú kutatóintézetként is funkcionál(hat), igény szerint: ilyen Rómában a Német Archeológiai Intézet és a művészeti akadémia, a francia École Française és a Villa Mediciben 1666-ban (!) alapított művészház és a legtöbb római külföldi akadémia. Ebből a felsorolásból is fájoan hiányoznak a magyar vonatkozású intézmények.

A hungarológia jövőképe, térhódítási esélyeinek felvázolásában ismét csak az olaszországi példákkal tud érdemben előhozakodni, a 2016 utáni itáliai magyar egyetemi oktatásról értekezik röviden. Körülbelül ez az az év, amikor a legtöbb hungarológiát

oktató professzor nyugdíjba vonul (négy olasz egyetemen, Rómában, Bolognában, Nápolyban és Udinében). Mivel a bérezés tekintetében az olasz kormány megszorítókat vezetett be, félt, hogy nem lesz, ki betöltse az üresen maradt helyeket, és ez szintén az egyszemélyes tanszékek bezárását vonhatja maga után. Sárközy meglátásában ez a folyamat csak úgy fordítható vissza, ha a magyar illetékes szervek nyomást gyakorolnak az olasz kormány megbízottjaira, hogy a magyar–olasz tradicionális, tudományközi, kulturaközi kapcsolatok ne váljanak egyoldalúvá, ne szűnjön meg a hungarológiai oktatás Itáliában. Ő maga is egyszemélyes tanszékot képvisel Olaszországban, és az ő feje fölött is ott lóg Damoklész kardja, hiszen közeledik a nyugdíjazása. Előadása végén en-

nek ellenére bizakodva, optimistán fogalmazza meg leghőbb reményét, hogy üresen maradt helyét egy tehetséges volt tanítványa elfoglalhatja, és ezáltal a hungarológiaoktatás kontinuitása nem szenved törést.

Azt hiszem, mindannyiunkban megfogalmazódhat egy ugyanilyen „vágyteljesülési” felhang az összes külföldi magyar tanszékét és intézetet illetően, csupán az a nyomasztó, hogy fennmaradásuknak nemcsak immanens feltételei vannak, hanem politikai-gazdasági hullámvölgyek is válságba sodorhatják egzisztenciájukat. (Sárközy Péter: *Hungarológia nálunk és más nemzeteknél*. Hítel 2012. június. 77–89; Juhász György: *Magyarság? Tudomány? Magyarságtudomány?* Hítel 2012. február. 104–108.)

András Zselyke

AKKOR HÁT ÍRJUNK – ÉS OLVASSUNK!

■ „Olvassatok, olvassatok, olvassatok! Írjatok, írjatok, írjatok! Dobjátok el, dobjátok el, dobjátok el! Kísérletezzetek önmagatokért! Szórakozzatok! Próbáljátok ki az avantgardistákat! Egyik napot vegyétek komolyan, a másik napot ne. Legalább egy ideig éljetelek így” – biztatja a kezdő írókat Simona Popescu az *Echinox* folyóirat januári számában megjelent *Néhány szó... az írócskák*nak című cikkében.

A folyóirat tematikáját tekintve igen érdekes, hiszen bevezeti olvasóit a kreativitás eldugott sarkába és egy talán régen elfelejtett világba, a gyermekek világába. A szerkesztők feltett szándéka olyan ínycségeket nyújtani olvasóiknak, amelyeket ritkán „tálalnak” ilyen formában irodalmi folyóiratokban.

Az összeállítás első fele a gyermekirodalmat taglalja. A már megszokott tündérmeséket kedvelő olvasóknak talán megdöbbentő végiglapozni ezt a számot. Új, szokatlan, másfajta, furcsa gyermekvilágot találunk ezeken az oldalakon. A modern gyermek életéből eltűnt a tündéri mesevilág, az egyszarvú, a barátságos meselények, és helyébe a rideg, varázslatot nem tűrő valóság lépett. A képi világ is ezt tükrözi: absztrakt, szürke gyermekrajzok, merev krikszkrakszok, egybemosódott alakok, magányos tárgyak, mesefigu-

rák. Az írások is ezt az újfajta, modern gyermekirodalmat mutatják be, amint azt már egyes címekből is ki kivehetni: *Felhalmozódnak a szerencsétlenségek. A citromlétlézlés szerint adagoljuk, Meghalnak a halhatatlan mesék?*, Philip Pullman – *A sötét anyagok, Mindennapi vámpírunk, Végerség a gyermekfilozófiában. A gyermek és a halál*, valamint más írások. Nyilvánvaló, hogy hamarosan a szülők komoly probléma előtt állnak majd, hiszen a hagyományos gyermekirodalom helyett egy újszerű, morbid gyermekirodalommal kell szembesülniük.

A folyóirat másik témáját, a kreatív írást bővebben fogom részletezni Simona Popescu írásainak tükrében. A *Ce mică e lumea, un lan de seară!* (*Milyen kicsi a világ, egy búzatábla!*) című cikkéből megtudhatjuk, hogy december folyamán egy kreatív írás témájú, egy hétvégés műhelyen vett részt oktatóként. A rendezvény a középiskolásoknak szólt, feltett szándéka szerint azok segítségére írói pályájuk kezdetén. A műhely inkább irányvonalakat, mintsem szabályokat, merev metodológiákat ad a résztvevőinek. Simona Popescu, akiről tudni kell, hogy a román irodalom egyik érdekes személyisége, író, költő, esszéíró, egyike volt azon oktatóknak, aki megosztotta tapasztalatait az ifjú „írócskák”-al.

A már említett *Néhány szó... az írócskák* című cikkében igazi örökséget hagy nemcsak a mostani ifjú írói nemzedékre, hanem mindazon eljövendő kezdő írókra is, akik a mostani *írócskák* után jönnek majd. Ezek a jó tanácsok utat mutatnak az úttalan úton, hiszen azok, akik írnak (akár a hobbi szintjén is), tudják: jól írni nem lehet szabályokat követve, jól írni csak úgy lehet, ha mindig figyelmesek vagyunk mindarra, ami bennünk zajlik, és mindarra, ami rajtunk kívül történik. Simona Popescu is erre biztatja tanoncait: hagyják kiürödni magukból azt, ami kikívánczozik, mert azt utána el lehet dobni, ki lehet javítani, és merjék felrúgni azokat a szabályokat, amelyek gátolják őket írásukban, továbbá fogadják meg a tanácsokat, és alkossanak. Egyik tanácsa valahogyan így szól: *legyen füled a hallásra és szemed a látásra, nemcsak akkor vagy író, amikor az asztalodnál ülsz és alkotsz, te mindenkor író vagy, bárhol jársz, készíts fényképeket az agyadban. Légy figyelmes a részletekre! A részletek jelentenek mindent. Olvass, egy igazi író mögött mindig egy vérbeli olvasó áll.* Az igazi értéke ezeknek a tanácsoknak végül is abban rejlik, hogy ezek mindenkor, bárki által felhasználhatóak. Nemcsak azok számára lehetnek fontosak, akik írni tanulnak, írókká akarnak válni, hanem a mindennapi ember számára is tippeket nyújthatnak. Tanítást képezhetnek a mindenkori olvasó számára is, aki figyel arra, mi történik körülötte.

Cikkében Popescu meg is szólítja tanoncait, személyes tanácsokat ad nekik. Az első pár sorban máris közvetlenül szól Marához, a kilencedik osztályba járó növendékéhez. Mara írásában az elbeszélő szájába a következő szavakat adja: „Te, aki írásomat olvasod, kérlek, nyisd ki elméd, és ne kritizálj azért, amit most írni fogok. Ne felejtse el, hogy belépőt kapsz az én zavaros, tébolyult, érthetetlen elmémbe, amely méreggel teli gondolatokat tartalmaz, amelyek széttépnek, bántanak és szúrnak, hasonlóan ahhoz a démonhoz, aki álmaim legmélyéről tör felszínre. [...] Ne ítélkezz felettem, ne nevesd ki. Nem éri meg az erőfeszítést.” Válaszként Simona Popescu a következőket mondja ifjú tanoncának: „Igenis megéri az erőfeszítést, drága Mara. Kinyitom elmém, és azon gon-

dolkodom, hogy miképpen tudok segíteni neked ezalatt a három nap alatt.” Ebben a válaszban egyszerre szólal meg az anya, a kritikus és a tanító is. Bár lehet, hogy ítélkezik, de azt szeretetből teszi. Nyilvánvaló, hogy még abban az esetben is, ha kifejezetten megkérnek minket arra, hogy ne ítélkezzünk, emberi mivoltunkat nehezen tudjuk átlépni. Első benyomásra mondhatjuk, hogy ez Simona Popescunak sem sikerült, hiszen akarva-akaratlanul „ítéletet mondott” Mara felett: igenis segíteni kell egy *írócskát!* De talán ez csak a látszat. A tapasztalat többet mond minden elméletnél. Egy komoly háttérrel rendelkező író bizony tud tanácsot, szelíd útmutatást adni pályakezdő író társának. És hogy ne csak a *főszereplők* ítélkezéséről beszéljünk, lássuk be, hogy mi magunk, olvasók is ítélkezzünk minden nap, minden egyes helyzetben. Mert most ítélkezzünk Mara, és ítélkezzünk Simona Popescu felett is, mert ítélkezik Mara felett – holnap pedig a szomszédot kritizáljuk. És ebből a perspektívából tekintve a dolgokat minket is meg fognak ítélni előbb vagy utóbb. Ez pedig már egy olyan ördögi kör, amit nehezen tudunk megtörni, ami magába szippantja a tévelygőket.

Mindezeket az elmélkedéseket talán számításba vehetjük. Talán fontosak lehetnek. Viszont írásában Simona Popescu biztat. Tanácsaiból a végtelen lehetőségek tárháza csillan fel. Nem az a fontos, hogy az olvasók ítélkezni fognak. Mert tény, hogy ítélkezni fognak. Az emberi faj mint olyan szereti ezt a „műfajt”. Simona inkább arra hívja fel a tanoncok figyelmét, hogy alkotni kell, mert alkotni jó, mert alkotni kihívás, mert alkotás közben felfedezhetjük önmagunkat, belátást kapunk legbelső éntünkbe. És ezért érdemes írni.

Ahogy James Joyce válaszolta, amikor megkérdezték tőle, hogy mennyit írt egy nap alatt: „Három mondatot” – ugyanúgy a kezdő íróknak is tudniuk kell, hogy jó írás-hoz idő kell. Mert három jól sikerült mondat megírása akár egy egész napba is kerülhet. Ezért tehát Popescu is biztatja tanoncait, hogy már az elejétől fogva tudják: bár alkotás közben nehézségekbe fognak ütközni, mégiscsak írniuk kell. (Echinox 2012. 1.)

Birtalan Ágota

A Korunk 2012. augusztusi lapszámában Victor Man két munkája – technikai okok miatt – hibásan jelent meg. A képzőművész elnézését kérjük. A képeket itt megfelelő elhelyezésben közöljük.

